

SOCIALINIO DARBO STUDENTŲ PATIRTIS STUDIJŲ PRAKTIKOJE: RAŠYTINIŲ REFLEKSIJŲ ANALIZĖ

Dr. Rita Raudeliūnaitė

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Socialinio darbo katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4716
Elektroninis paštas eu

*Pateikta 2010 m. rugsėjo 16 d.
Parengta spausdinti 2010 m. lapkričio 9 d.*

Santrauka

Straipsnyje pateikiama socialinio darbo studentų patirtis, įgyvendinant studijų praktikos tikslus, remiantis jų rašytinėmis refleksijomis. Pasirinktas kokybinis tyrimas. Tyrimo duomenų rinkimo metodas – nestruktūruota refleksija raštu. Tyrime dalyvavo 47 Mykolo Romerio universiteto socialinį darbą studijuojantys trečio kurso studentai. Atlikus rašytinių refleksijų analizę galima geriau suvokti studentų patirtį praktikos metu, išryškinti teigiamus ir neigiamus veiksnius, galinčius turėti įtakos studentų mokymuisi praktikoje, jų praktikos veiksmingumui. Tyrimo rezultatai išryškino teigiamą studentų patirtį, kuri siejama su jų ir klientų teigiamais tarpusavio santykiais (teigiamų tarpusavio santykių užmezgimas ir tarpasmeniniai santykiai, grindžiami pagarba, pasitikėjimu), teigiamais tarpusavio santykiais su institucijos darbuotojais, praktikos vadovais praktikos institucijoje (lygiaverčiai, partneriški tarpusavio santykiai su darbuotojais, glaudus bendradarbiavimas su praktikos vadovu (kuratoriumi), palankios veiklos atmosferos kūrimas, teigiamas socialinio darbuotojo pavyzdys) bei asmeniniu ir profesiniu tobulėjimu (savęs pažinimas, savęs įveikimas, naujos patirties įgijimas). Teigiama studentų patirtis – svarbus studentų mokymąsi praktikoje motyvuojantis veiksnys. Kita vertus, išryškėjo ir neigiama studentų santykio su klientais (baimė, nerimas, įgūdžių ir patirties stoka), institucijos darbuotojais (bendravimo, grįžtamojo ryšio stoka, neigiamas darbuotojų santykis su klientais, socialinių darbuotojų nepasitenkinimas savo profesija) ir pačiu savimi (pasitikėjimo savimi stoka, per didelis emocionalumas, nemokėjimas valdyti stresą) patirtis.

Pagrindinės sąvokos: studijų praktika, patirtinis mokymasis, studentų patirtis, refleksija, supervizija.

Įvadas

Visose pasaulio socialinio darbo mokyklose pabrėžiamas socialinio darbo kaip profesijos sudėtingumas, kurį sudaro refleksyvusis apmąstomas socialinio darbuotojo kompetencijos modelis, išryškinantis teorijos ir praktikos ryšio būtinumą bei asmeninės ir profesinės patirties sąveiką. (Dirgėlienė, 2008).

Socialinio darbo studijų metu reikšmingas vaidmuo skirtinas studentų profesiniam ugdymui (si) praktikos metu, integruojant reflektyvų mokymosi metodą. Svarbu rengti refleksyviai mąstantį specialistą, atpažįstantį ir įvertinantį socialines problemas praktikoje, kintančioje, sudėtingoje ir daugiamatėje socialinėje aplinkoje gebantį įgalinti žmogų (Dirgėlienė, Kiaunytė, 2008). Tai atliepia šiandieniniam aukštajam mokslui keliamus uždavinius, orientuojamus į studentų gebėjimą nuolat mokytis per gebėjimą reflektuoti patirtį, ugdant savo kaip būsimojo specialisto visuminę kompetenciją (Bubnys, 2009).

Studentų patirties panaudojimo ir jos analizės klausimai ugdymo procese aktualizuojami daugelio užsienio (Ramsty, 2003; Osterman, Kottkamp, 2004; Johns, 2004; Bound, Keough, Walker, 2005; Pollard, 2005 ir kt.) ir Lietuvos mokslininkų (Židžiūnaitė, 2001; Baranauskienė, 2002; Ivanauskienė, Liobikienė, 2005; Jucevičienė, 2006; Zuzevičiūtė, 2005; Bubnys, 2009 ir kt.) darbuose. Refleksija čia įvardijama kaip svarbus mokymo (si) metodas, siekiant ugdymo tikslų. Refleksija studijų procese pade-

da studentui stebėti save, keisti savo veiklos tikslus, struktūrą, bendrauti ir bendradarbiauti su kitais žmonėmis bei kitais informacijos šaltiniais, nagrinėti savo veiklos arba mokymosi pasiekimus ir trūkumus (Jucevičienė, 2007). Refleksija edukacinio proceso metu turi įtakos kokybiniam asmenybės profesiniam tobulėjimui bei profesinio tapatumo vystymuisi. Refleksijos proceso metu (Jurkuvienė, 2004):

Stiprinama savityra ir savižina – tai savo minčių, jausmų, požiūrių, vertybių atpažinimas, permąstymas ir analizavimas.

Analizuojamos darbo situacijos. Ši analizė susijusi su svarbiausių situacijos veiksnių žinojimu, t. y. kas ir kodėl sukelia tokias reakcijas ir tokius atsakus esant tam tikroms situacijoms.

Keliami klausimai ir iššūkiai, susiję su prasmės ieškojimu, nauju požiūriu į tam tikras situacijas. Tai lemia asmens supratimo gilumą.

Vyksta sintezė, susijusi su naujo supratimo ir savo veiklos prasmingumo atradimu. Naujai įprasminta atnaujinta veikla skatina naujo elgesio, minčių, jausmų, vertybių ir požiūrių vystymąsi.

Tyrinėjamos galimybės ir pasekmės bei sudaromi veiklos planai. Naujas asmens suvokimas lems jo elgesį ateities situacijose. Naujo supratimo ir prasmų taikymas reikš naujų požiūrių ir idėjų išbandymą. Vadinas, refleksija aprėpia identifikavimą, kokiais būdais žmogus gali skirtingai veikti naujoje situacijoje, kokių pasieks rezultatų ir kaip tai veiks situaciją, kitus žmones bei patį asmenį.

Refleksija yra procesas, per kurį profesinė patirtis pereina į mokymąsi, mokymasis – į profesinį ir asmeninį tobulėjimą, o šis virsta kokybiškesne profesine veikla (Shelton, 1999). Refleksijos rezultatas gali būti nauji įgūdžiai, naujos žinios, naujas supratimas. To, kas naujai išmokta, pritaikymas prie jau esamo asmens supratimo, įgūdžių, savybių, pažiūrų lemia aukštesnės kokybės profesinę veiklą.

Norint parengti studentą tapti savo srities specialistu reikia sudaryti sąlygas jam mokytis iš savo patirties, tapti savo veiklos tyrėju. Praktinė refleksija taikoma mokymuisi, didinti profesinę kompetenciją, taip pat kurti tobulesnį studijų procesą.

Tiriamą problemą apibūdina esminis klausimas: Kokią patirtį studentai įgijo įgyvendindami studijų praktikos tikslus?

Kita vertus, atlikus studentų patirties analizę galima nustatyti veiksnius, galinčius turėti poveikio studentų mokymosi veiksmingumui.

Tyrimo tikslas – remiantis rašytinėmis refleksijomis išryškinti studentų patirties, įgyvendinant studijų praktikos tikslus, charakteristikas.

Tyrimo objektas – studentų patirtis, įgyvendinant studijų praktikos tikslus.

Tyrimo metodai. Refleksija yra fenomenas, kurio raišką ir turinį geriausiai galima atskleisti atliekant kokybinį tyrimą. Tyrimo duomenų rinkimo **metodas** – nestruktūruota refleksija raštu. Refleksijos buvo rašomos viena mėnesį, studentams sugrįžus iš praktikos. Studentai reflektavo raštu pagal pateiktus atvirus klausimus: Ką patyriau, įgyvendindamas praktikos tikslus? Ką man asmeniškai reiškia atliktą praktika, ką sužinojau apie save kaip tobulėjantį profesionalą? (Prašoma paaiškinti, pateikti pavyzdžių). Duomenys apdoroti kokybinės turinio analizės metodu, išskiriant empirinius semantinius vienetus, susijusius su tiriamuoju reiškiniu, ir pagal prasmes sujungiant juos į semantines subkategorijas, o šias į kategorijas.

Tyrimo imtis – tikslinė, patogioji, esanti tyrimui aktualiame kontekste. Tyrime dalyvavo 47 Mykolo Romerio universiteto trečio kurso socialinį darbą studijuojantys studentai. Tyrimas atliktas 2010 m.

Tyrimo rezultatai

Atlikus studentų refleksijų apie savo patirtis praktikos metu analizę buvo išskirta 6 kategorijos ir 15 subkategorijų, apimančių du patirčių blokus – teigiama studentų patirtis ir neigiama studentų patirtis (1 lentelė).

Tyrimo rezultatai išryškino studentų teigiamą patirtį praktikos metu, kuri siejama su sėkmingais tarpusavio santykiais su klientais (teigiamų tarpusavio santykių užmezgimas ir humaniški tarpusavio santykiai, grindžiami pagarba, pasitikėjimu), institucijos darbuotojais (lygiaverčiai, partneriški tarpusavio santykiai su institucijos darbuotojais, glaudus bendradarbiavimas su praktikos vadovu (kuratoriumi), palankios veiklos atmosferos kūrimas, teigiamas socialinio darbuotojo pavyzdys) ir studentų asmeniniu, profesiniu tobulėjimu (savęs pažinimas, savęs įveikimas, naujos patirties įgijimas). Teigiama studentų patirtis – svarbus jų mokymąsi praktikos metu motyvuojantis veiksnys.

Kita vertus, studentų refleksijose išryškėjo ir neigiama studentų santykio su klientais (baimė, nerimas, įgūdžių ir patirties stoka), institucijos darbuotojais (bendravimo, grįžtamojo ryšio stoka, netinkamas darbuotojų elgesys su klientais, nepasitenkinimas savo profesija) ir pačiu savimi (pasitikėjimo savimi stoka, per didelis emocionalumas, nemokėjimas valdyti stresą) patirtis.

1 lentelė. Studentų rašytinių refleksijų analizės rezultatai

Teigiama patirtis		Neigiama patirtis	
Kategorijos	Subkategorijos	Kategorijos	Subkategorijos
Teigiama studentų santykių su klientais patirtis	<ul style="list-style-type: none"> • Teigiamų tarpusavio santykių užmezgimas • Humaniški tarpusavio santykiai, grindžiami pagarba, pasitikėjimu 	Neigiama studentų santykių su klientais patirtis	<ul style="list-style-type: none"> • Neigiami išgyvenimai – baimė, nerimas • Įgūdžių ir patirties stoka
Teigiama studentų santykių su institucijos darbuotojais, praktikos vadovais (kuratoriais) patirtis	<ul style="list-style-type: none"> • Lygiaverčiai, partneriški tarpusavio santykiai su institucijos darbuotojais • Glaudus bendradarbiavimas su praktikos vadovu (kuratoriumi) • Palankios veiklos atmosferos kūrimas • Teigiamas socialinio darbuotojo pavyzdys 	Neigiama studentų santykių su institucijos darbuotojais, praktikos vadovais (kuratoriais) patirtis	<ul style="list-style-type: none"> • Bendravimo, grįžamojo ryšio stoka • Netinkamas darbuotojų elgesys su klientais • Socialinių darbuotojų nepasitenkinimas savo profesija
Asmeninis ir profesinis tobulėjimas	<ul style="list-style-type: none"> • Savęs pažinimas • Savęs įveikimas • Naujos patirties įgijimas 	Asmeninės silpnosios savybės	<ul style="list-style-type: none"> • Pasitikėjimo savimi stoka • Per didelis emocionalumas ir nemokėjimas valdyti stresą

Studentų teigiamos patirties turinio analizė. Nagrinėjant studentų santykio su klientais teigiamų patirčių raišką dominuoja teigiamų tarpusavio santykių užmezgimo ir tarpusavio santykių, grindžiamų pagarba, pasitikėjimu, subkategorijos (2 lentelė).

2 lentelė. Studentų santykio su klientais teigiamos patirties raiška

Teigiama studentų santykio su klientais patirtis	Teiginių pavyzdžiai
Teigiamų tarpusavio santykių užmezgimas	„Jaučiausi priimtas į jų ratą“, „Labai šiltai priėmė, pasitikėjo, greitai susidraugavome“, „Lengvai sekėsi užmegzti kontaktą, bendrauti“, „Draugiškas, šiltas priėmimas mažino mano baimę, įkvėpė drąsos“ „Man buvo malonu, nes jaučiau, jog esu laukiama“...
Tarpasmeniniai santykiai, grindžiami pagarba, pasitikėjimu	„Jaučiausi reikalinga, jiems reikėjo, kad juos išklausčiau, suprasčiau, paremčiau ir man tai buvo labai svarbu, o kartu labai gera“, „Klientai buvo atviri, nuoširdūs, noriai bendravo, įsitraukdavo į veiklą“, „Stengiausi kiekvieną išklausti, suprasti jų problemas ir taip pelniau pasitikėjimą“, „Man pasisekė pelnyti vaikų draugystę vien todėl, kad priėmiau juos tokius, kokie jie yra“...

Tyrimu atskleista, kad studentams praktikos metu sėkmingai pavyko užmegzti teigiamus tarpusavio santykius su klientais: jie jautėsi jų priimti, laukiami, su jais buvo atvirai bendraujama, jautė klientų pasitikėjimą. Klientų palankumas, draugiškumas mažino studentų baimės, nepasitikėjimo savimi jausmus, turėjo įtakos studentų gerai savijautai praktikos metu („Man buvo malonu, nes jaučiau, jog esu laukiama“, „Draugiškas, šiltas bendravimas, priėmimas mažino mano baimės, įkvėpė drąsos“, „Šių žmonių palankumas man suteikė laisvumo, didesnio pasitikėjimo savimi“...). Kita vertus, teigiamas klientų ir studentų tarpusavio ryšys padėjo studentams geriau pažinti klientus, jų poreikius ir sėkmingiau organizuoti veiklą („Nuoširdus bendravimas su šiais žmonėmis man padėjo geriau suprasti jų poreikius“, „Jų atvirumas, pasitikėjimas manimi, man padėjo geriau juos pažinti ir numatyti veiklas, atsižvelgiant į jų poreikius“...).

Studentų refleksijose dominuoja pagarba ir pasitikėjimu grindžiami tarpusavio santykiai. Pagarbą, pasitikėjimą klientai išreikšdavo dėmesingumu, draugišku nusiteikimu, buvo malonūs, atviri, noriai bendradarbiaudavo. Klientų pagarba, pasitikėjimas keldavo studentams saugumo, reikalingumo jausmus, t. y. sustiprino jų asmeninį pripažinimą. Studentai taip pat stengėsi kiekvieną išklausti, suprasti klientų norus, poreikius, užjausti, padėti, pasitikėti jų jėgomis ir galimybėmis. Tai didino klientų pasitikėjimą studentais, padėdavo puoselėti konstruktyvius tarpusavio santykius („Stengiausi kiekvieną išklausti, suprasti jų problemas ir taip pelniau jų pasitikėjimą“, „Man pasisekė pelnyti vaikų draugystę vien todėl, kad priėmiau juos tokius, kokie jie yra“...).

Analizuojant studentų teigiamų patirčių santykio su darbuotojais raišką refleksijose dominuoja pozityvių tarpusavio santykių su darbuotojais, glaudaus bendradarbiavimo su praktikos vadovu (kuratoriumi), palankios veiklos atmosferos kūrimo ir teigiamo socialinio darbuotojo pavyzdžio subkategorijos (3 lentelė).

3 lentelė. Santykio su darbuotojais teigiamos patirties raiška

<i>Santykio su darbuotojais teigiama patirtis</i>	<i>Teiginių pavyzdžiai</i>
Pozityvūs tarpusavio santykiai su darbuotojais	„Darbuotojai palankiai priėmė mane, buvo atviri bendravime, leido įnešti „naujų vėjų“, „Darbuotojų pasitikėjimas manimi suteikė drąsos: nebijojau siūlyti savo idėjas, išbandyti savo galimybes naujose veiklose“....
Glaudus bendradarbiavimas su praktikos vadovu (kuratoriumi)	„Praktikos vadovas domisi studentų veikla, visada išklauso, pataria, skatina reflektuoti“, „Jaučiausi saugiai, nes kiekvieną dieną su praktikos vadovu vykdavo aptarimai, gaudavau naudingų patarimų, pabrąšinimų“, „Praktikos vadovo patarimai, palaikymas, tikėjimas mano galimybėmis savaime mane paskatindavo ir įkvėpdavo“....
Palankios veiklos atmosferos kūrimas	„Ten puoselėjamos vertybės, tokios kaip draugiškumas, tolerancija, pagarba kitam asmeniui, atsakomybė už savo veiksmus, sukuria atmosferą, leidžiančią jausti psichologinį komfortą, drąsiai išbandyti save naujose veiklose“, „Įstaigoje yra kuriama šilto klimato atmosfera: čia kiekvienas laikomas svarbus, vertingas“, „Studentai čia laukiami, jie mielai priimami ir praktikos metu sudaromos sąlygos įgyvendinti praktikos užduotis“, „Čia tvyrojo ramybė, kuri maloniai nuteikdavo darbo dienas. O kai geras nusiteikimas, atsiranda ir didesnis noras domėtis, veikti“ ....
Teigiamas socialinio darbuotojo pavyzdys	„Kolektyvas buvo tikru pavyzdžiu – tikrojo socialinio darbuotojo idealo“, „Paliko didelį įspūdį šių specialistų profesionalumas: jie moka su visais bendrauti, gerai pažįsta kiekvieną lankytoją, kiekvienam iš jų skiria vienodą dėmesį. Man jie buvo geras pavyzdys“....

Studentai refleksijose nurodė, kad didžiausią įtaką atliekant praktiką, sprendžiant problemines situacijas ir mokantis iš jų turėjo praktikos metu buvę socialiniai darbuotojai, praktikos vadovai (kuratoriai). Praktikos vadovas studentui padeda kiekviename etape: pabrąšina praktinei veiklai, paskatina jo refleksiją, padeda skirti esmę, skatina prognozuoti, numatyti galimybes ir kt. Praktikos metu studentai dažnai patekdavo į problemines situacijas, kuriose jie jautėsi nesaugūs, jiems buvo reikalinga pagalba, parama. Nuoširdus bendravimas su socialiniais darbuotojais, praktikos vadovais patyrimas leido studentams labiau pasitikėti savimi, jaustis laisviau ir saugiau (*„Jaučiausi saugiai, nes kiekvieną dieną su praktikos vadovu vykdavo aptarimai, gaudavau naudingų patarimų, pabrąšinimų“, „Praktikos vadovo patarimai, palaikymas, tikėjimas mano galimybėmis savaime mane paskatindavo ir įkvėpdavo“...*). Neformalus praktikos vadovo ir studento bendravimas yra būtina mokymuisi palaikyti sąlyga.

Svarbus studentų mokymąsi praktikos metu motyvuojantis veiksnys – palankios veiklos atmosferos sukūrimas: palankus studento priėmimas institucijoje, sąlygų sudarymas jam atlikti praktines užduotis, išbandyti save esant naujoms profesinės veiklos situacijoms, partnerystė, bendradarbiavimas, efektyvus grįžtamasis ryšys. Tai lemia psichologinį komfortą, didesnį studento susikaupimą ir įsitraukimą į mokymosi procesą praktikos vietoje (*„Įstaigoje yra kuriama šilto klimato atmosfera: čia kiekvienas laikomas svarbus, vertingas“, „Studentai čia laukiami, jie mielai priimami ir praktikos metu sudaromos sąlygos įgyvendinti praktikos užduotis“, „Ten puoselėjamos vertybės, tokios kaip draugiškumas, tolerancija, pagarba kitam asmeniui, atsakomybė už savo veiksmus, sukuria atmosferą, leidžiančią jausti psichologinį komfortą, drąsiai išbandyti save naujose veiklose“...*).

Trečioji kategorija atspindi studentų, kaip būsimųjų specialistų, *asmeninę kaitą, profesinį tobulėjimą* per savęs kaip asmenybės ir būsimąjo specialisto pervertinimą, savęs pažinimą bei savęs įveikimą, naujos patirties įgijimą (4 lentelė).

Patekę į naujas, nežinomas situacijas praktikos metu daugeliu atvejų studentai nežinojo kaip elgtis, jiems kilo daug klausimų: kaip klientai juos priims, ar norės bendrauti, kaip pasielgti esant vienai arba kitai situacijai, kokius veiklos metodus taikyti ir kt. Nežinojimas, kylantys klausimai, probleminės situacijos nemažai daliai studentų buvo paskata susipažinti su savo būsimosios profesijos ypatumais, išbandyti save esant naujoms situacijoms, kaupti profesinę patirtį (*„Man tai buvo nauja, aš norėjau kuo daugiau sužinoti, išbandyti save šioje situacijoje“, „Iš pradžių man buvo nedrąsu, nežinojau kaip su jais bendrauti, elgtis, bet kartu buvo didelis noras geriau pažinti juos, atrasti būdus, kaip prie jų prieiti“...*).

Klientai, su kuriais studentams teko bendrauti praktikos metu, turėjo didelės įtakos keičiant studentų požiūrį į save kaip būsimą specialistą. Bendravimas su klientais padėjo studentams išvelgti savo stipriąsias ir silpnąsias puses, įveikti save. Pavyzdžiui, matydami neįgaluosius studentai jautėsi nejaukiai, išgyvendavo gailėstį jiems. Iš kai kurių studentų tai pareikalavo didelių valios pastangų, siekiant nugalėti save ir priimti neįgaluosius tokius, kokie jie yra, pastebėti neįgalaus asmens stipriąsias puses, jų gebėjimus (*„Kadangi praktiką atlikau su neįgaliaisiais, tai požiūris į juos labai pasikeitė: nuo baimės, gailėsčio ir matymo jų ribotumą link siekimo išvelgti jų galimybes ir ryžto jiems padėti; jie suteikė man stiprybės“, „Labiausia pasikeitė tai, kad anksčiau man tokių žmonių buvo labai gaila, o dabar supratau, kad aš juos per daug nuvertinau“...*). Per savęs įveikimo patirtį atsirado gilesnis, profesionalesnis supratimas. Bendravimas su klientais tam tikra prasme yra ir profesinės saviidentifikacijos formavimosi pagrindas.

4 lentelė. Asmeninės kaitos, profesinio tobulėjimo raiška

<i>Asmeninė kaita, profesinis tobulėjimas</i>	<i>Teiginių pavyzdžiai</i>
Savęs pažinimas	„Darbas su šiais žmonėmis leido man geriau pažinti savo stipriąsias ir silpniąsias puses“, „Supratau, kad čia mano vieta, kad aš galiu padėti“, „Praktika padėjo man suprasti savo stipriąsias ir silpniąsias puses, išryškinti savo pagrindines vertybes ir puoselėti tvirtą pareigos jausmą“, „Man tai buvo nauja, aš norėjau kuo daugiau sužinoti, išbandyti save šioje situacijoje“ ....
Savęs įveikimas	„Kadangi praktiką atlikau su neįgaliais, tai požiūris į juos labai pasikeitė: nuo baimės, gailesčio ir matymo jų ribotumų link siekimo išvengti jų galimybes ir ryžto jiems padėti; jie suteikė man stiprybės“, „Labiausia pasikeitė tai, kad anksčiau man tokių žmonių buvo labai gaila, o dabar supratau, kad aš juos per daug nuvertinau“, „Iki šiol aš maniau, kad nesugebėsiu dirbti su proto negalę turinčiais žmonėmis, bet po šios praktikos mano požiūris pakito“....
Naujos patirties įgijimas	„Po kiekvienos praktikos jaučiuosi geriau, nes įgyju vis didesnio patyrimo, jaučiuosi laisviau, nebijau naujai, kūrybiškai žvelgti į užduotis“, „Labai daug sužinojau apie socialinį darbą su grupe, pamačiau šio darbo specifiškumą, įgijau nemažai praktinės patirties, vedant grupės užsiėmimus“, „Galiu drąsiai teigti, kad pagerėjau mano veiklos planavimo ir problemų sprendimo įgūdžiai“, „Praktikoje patyriau, kas gi tas socialinis darbas iš tikrųjų yra“, „Su kiekviena praktika įgyju vis daugiau praktinės patirties ir tai leidžia apsispręsti, kokioje socialinio darbo srityje vis dėlto norėčiau dirbti“ ....

Refleksijose atsispindėjo ir neigiama studentų patirtis atliekant praktiką, siejama su tarpusavio santykiais su klientais, taip pat santykiais su socialiniais darbuotojais (praktikos vadovais) ir pačiu savimi (5 lentelė).

5 lentelė. Santykio su klientais, darbuotojais, pačiu savimi neigiamos patirties raiška

<i>Neigiamos patirties raiška</i>		<i>Teiginių pavyzdžiai</i>
Studentų santykio su klientais neigiama patirtis	Baimė, nerimas	„Baimė ir nerimą man kėlė kai kurių vaikų agresyvumas: bijojau, kad nenu-skriaustų kitų“, „Man buvo neįjauku ir kartu baugu dėl kai kurių klientų keliamų konfliktų, tiesiog tokiu atveju nežinodavau, ką daryti. Pastebėjau, kad man labai trūksta konfliktų valdymo patirties“, „Kai aš juos pamačiau, man buvo labai neįjauku, kažkokia sumaištis – baimė, gailestis, noras išeiti“....
	Praktinės patirties stoka	„Trūko praktinių įgūdžių: atrodo, kad teoriškai viską žinau, o kai reikia tai pritaikyti praktiškai, sunkiai sekasi“, „Dėl praktinės patirties stokos kartais tikrai nežinodavau, kokio veiksmų plano imtis konkrečioje iškilusioje, man netikėtoje, situacijoje“....
Studentų santykio su darbuotojais neigiama patirtis	Bendravimo, grįžtamojo ryšio stoka	„Trūko aptarimų su praktikos vadovu“, „Per mažai skiriama laiko ir dėmesio praktikantui“, „Nepasitikėjimas studentu, galvojimas, kad dėl praktinės patirties stokos negalės gerai atlikti darbo“, „Trūko padaršinimo, paskatinimo iš socialinių darbuotojų pusės“ ....
	Darbuotojų santykis su klientais, darbu	„Man kėlė nuostabą kai kurių darbuotojų atsainus požiūris į darbą, etikečių klįjvimas klientams“, „Pastebėjau, kad kai kurie darbuotojai nuvertina, sumenkina klientus dėl kai kurių jų savybių“, „Patys darbuotojai klįjuoja jiems „kitokio“ etiketę, nuvertina jų galimybes“, „Tikrai ne pats geriausias pavyzdys, kai patys darbuotojai nuvertina savo specialybę“....
Asmeninės silpnosios savybės	Pasitikėjimo savimi stoka	„Nepasitikėjimas savimi (galvojimas, kad nesugebėsiu bendrauti su šiais žmonėmis, nemokėsiu priimti tinkamą sprendimą ir pan.) man buvo nemenka kliūtis...“, „Labai nedrąsiai jausdavau, kai reikėjo pačiai vesti užsiėmimus, kai šalia nebūdavo socialinio darbuotojo“, „Man atrodė, kad aš turiu per mažai patirties ir daug ko negebėsiu tinkamai padaryti“, „Bijojau suklysti, ką nors ne taip padaryti“....
	Emocionalumas ir nemokėjimas valdyti streso	„Mano silpnoji pusė – per didelis emocionalumas: visas klientų problemas parsinešdavau namo ir be paliovos apie tai galvodavau“, „Pastebėjau, kad man sunku kontroliuoti savo emocijas, sunku įveikti stresą ir atsipalaiduoti“, „Esu pernelyg jautri, ilgam sugeriu svetimas problemas“, „Man sunku stresinėse situacijose priimti racionalius sprendimus, save kontroliuoti“....

Analizuojant studentų *santykių su klientais* neigiamą patirtį, refleksijose dominuoja baimės, nerimo išgyvenimai, susidūrus su apleistumu, skurdu, neįgalumu. Dažnesnis ir intensyvesnis baimės, ne-

rimo jausmas išgyventas buvo tų studentų, kurie pirmą kartą pamatė asmenis, turinčius didesnių sutrikimų, susidūrė su asmenimis, patyrusiais smurtą, prievartą ir kt.

Baimę kėlė ir kai kurių klientų agresyvumas, konfliktiškumas. Kai kurie studentai teigė, kad tokiose situacijose jie nežinojo kaip elgtis, labai stokojo konfliktų valdymo įgūdžių („*Man buvo neįauku ir kartu baugu dėl kai kurių klientų keliamų konfliktų, tiesiog tokiu atveju nežinodavau, ką daryti. Pastebėjau, kad tokiose situacijose man labai trūksta konfliktų valdymo patirties*“...).

Baimės, nerimo jausmą kai kurie studentai išgyveno manydami, kad dėl menkos praktinės patirties nesugebės padėti klientams, jog nemokės bendrauti su jais, kad klientai su jais nenorės bendrauti, nepasitikės jais.

Studentų refleksijose atsispindėjo ir santykių su socialiniais darbuotojais, praktikos vadovais (kuratoriais) nulemtos neigiamos patirtys, dažniausiai siejamos su bendravimo, bendradarbiavimo, grįžtamojo ryšio stoka. Socialinio darbo studentas, praktinės veiklos metu susidūręs su skurdu, apleitumu, neįgalumu, dažnai patiria baimę, nerimą ir kitus stiprius jausmus, kuriuos vienam suvaldyti nėra lengva. Tai gali padėti bendravimas su patyrusiais specialistais, praktikos vadovu, pašalinant emocinę įtampą, realiai vertinti situacijas ir savo galimybes, didinti pasitikėjimą savimi. Palankiai mokymuisi sąveikai palaikyti labai svarbus grįžtamasis ryšys. Grįžtamasis ryšys palaiko vidinę mokymosi motyvaciją ir tęstinumą, tai mokymosi procesas abiem (studentui ir praktikos vadovui), nes aktyvina abu proceso dalyvius, provokuoja klausimų formulavimą bei argumentavimą, padeda daugiau sužinoti apie mokymosi sėkmes ir kliūtis (Petrauskienė, 2008).

Studentų motyvaciją domėtis savo profesine veikla mažina atviras pačių socialinių darbuotojų socialinio darbo sumenkinimas, taip pat netinkamas darbuotojų elgesys su klientais (kliento galimybių, gebėjimų sumenkinimas, etikečių klientams klįjavimas, nepagarbus kalbėjimas apie klientus).

Studentai refleksijose pabrėžė savo asmenines silpnąsias savybes, ypač nepasitikėjimą savimi ir per didelį emocionalumą, nemokėjimą valdyti stresą. Nepasitikėjimas savimi atsiradavo dėl menkos studentų praktinės patirties, įgūdžių (ypač bendravimo, veiklos organizavimo, problemų sprendimo, konfliktų valdymo) stokos. Studentai teigė, kad jiems sunkumų praktikos metu kėlė per didelis jų emocionalumas, emocinio atsparumo stoka („*Mano silpnoji pusė – per didelis emocionalumas: visas klientų problemas parsinešdavau namo ir be paliovos apie tai galvodavau*“, „*Pastebėjau, kad man sunku kontroliuoti savo emocijas, sunku įveikti stresą ir atsipalaiduoti*“, „*Esu pernelyg jautri, ilgam sugeriu svetimas problemas*“...). Be abejo, socialinis darbas reikalauja aukšto emocinio intelekto, o ypač emocinio atsparumo, kadangi emocijos, išgyvenamos bendraujant su klientais, vienaip arba kitaip paveikia santykius su jais ir atitinkamai koreguoja požiūrį ir nuostatas į juos. Kita vertus, tai rodo ir supervizijų poreikį. Supervizija studentui padeda įveikti sudėtingas profesines situacijas, nagrinėti probleminius atvejus, apmąstyti savo patyrimą, profesinį vaidmenį, kritiškai pažvelgti į savo darbą, geriau save pažinti, gauti grįžtamąjį ryšį, palengvinti psichologinį krūvį, gilintis į profesinę veiklą, tobulinti savo profesinius gebėjimus, ypač diagnostavimo, problemų sprendimo, komunikacinius ir kt.

Išvados

Rašytinių refleksijų analizė leido geriau pažinti studentų patirtis praktikos metu, išryškinti teigiamus ir neigiamus veiksnius, galinčius turėti įtakos studentų mokymuisi praktikos metu, jų praktikos veiksmingumui.

Studentų teigiama patirtis studijų praktikoje yra svarbus jų mokymąsi praktikoje palaikantis veiksnys, sėkmingo mokymosi prielaida. Tyrimo rezultatai išryškino teigiamą studentų patirtį, kuri siejama su sėkmingais tarpusavio santykiais su klientais (teigiamų tarpusavio santykių užmezgimas ir humaniški tarpusavio santykiai, grindžiami pagarba, pasitikėjimu), institucijos darbuotojais (lygiavertiniai, partneriški tarpusavio santykiai su darbuotojais, glaudus bendradarbiavimas su praktikos vadovu (kuratoriumi), palankios veiklos atmosferos kūrimas, teigiamas socialinio darbuotojo pavyzdys), santykiu su savimi, *asmeniniu ir profesiniu tobulėjimu* per savęs kaip asmenybės ir būsimojo specialisto pervertinimą (savęs pažinimas, savęs įveikimas, naujos patirties įgijimas).

Tyrimu atskleistos ir neigiamos studentų *santykio su klientais, darbuotojais, pačiu savimi* praktikos metu patirtys. Praktikos metu bendraujant su klientais esminiai yra baimės, nerimo išgyvenimai, taip pat įgūdžių ir patirties stoka. Refleksijose išryškėjusios studentų asmeninės silpnosios savybės dažniausiai siejamos su nepasitikėjimu savimi dėl menkos studentų praktinės patirties ir įgūdžių (bendravimo, veiklos organizavimo, problemų sprendimo, konfliktų valdymo) stokos, taip pat per didelis emocionalumas, emocinio atsparumo stoka ir nemokėjimas valdyti stresą. Kai kurių studentų refleksijose atsispindėjo santykių su socialiniais darbuotojais, praktikos vadovais (kuratoriais) nulemtos neigiamos patirtys dažniausiai siejamos su bendravimo, grįžtamojo ryšio stoka. Studentų motyvaciją domėtis savo profesine veikla mažina ir atviras socialinių darbuotojų nepasitenkinimas savo profesija,

netinkamas elgesys su klientais (kliento galimybių, gebėjimų sumenkinimas, etikečių klįjavimas, nepagarbus kalbėjimas apie klientus).

Tyrimu išryškintas praktikos pagrindimas supervizija rengiant socialinius darbuotojus universitete. Studentai, socialinio darbo praktikos metu susidūrę su sunkumais, abejonėmis, profesinės situacijos sudėtingumu arba nežinojimu, turi turėti galimybę aptarti, analizuoti, remdamiesi veiklos etapais: situacijos pristatymas ir sudėtingumo aptarimas, problemišku klausimų kėlimas, pokyčių ieškojimas, minčių emancipavimas ir apibendrinimas, eksperimentavimas praktikos metu.

Literatūra

1. Baranauskienė, R. Aukštojo mokslo paradigmos virsmas ir jo raiška taikant studijų refleksyviają praktiką (anglų kalbos mokytojų rengimo kontekste). Daktaro disertacija. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2002.
2. Bubnys, R. Reflektyvus mokymasis kaip edukacinis fenomenas ugdant specialiuosius pedagogus aukštojoje mokykloje. Daktaro disertacija. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2009.
3. Boud, D.; Keough, R.; Walker, D. Reflection: Turning Experience into Learning. London: Kogan Page, 2005.
4. Dirgėlienė, I. Teorijos ir praktikos ryšio plėtotė socialinio darbuotojo profesinėje veikloje. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 2008, p. 90–101.
5. Dirgėlienė, I.; Kiaunytė, A. Praktika rengiant socialinius darbuotojus: Klaipėdos universiteto patirtis. Studijų knyga. Klaipėda, 2008.
6. Ivanauskienė, V.; Liobikienė, N. Socialinio darbo studentų savirefleksijos gebėjimų ugdymas teoriniuose kursuose. *Socialinis darbas*. 2005, 4 (1): 118–121.
7. Johns, C. Becoming a Reflecting Practitioner. Oxford: Blackwell Publishing.
8. Jurkuvienė, R. Supervizijos sistemų teorija. Socialinio darbo supervizija: teorija ir praktika. Kaunas: Technologija, 2004, p. 40–81.
9. Jucevičienė, P. Mokymasis aukštajame moksle: dėstytojas kaip besimokantysis. *Socialiniai mokslai*. 2006, 3 (53): 72–79.
10. Jucevičienė, P. Mokymosi visą gyvenimą įgyvendinimo strategija – pedagogų kvalifikacijos tobulinimas: tarptautinė konferencija, straipsnių ir pranešimų rinkinys. Vilnius: Versus aureus, 2007.
11. Osterman, F.; Kottkamp, B. Reflective Practice for Educators. Professional Development to Improve Student Learning. California: Corwin Press, 2004.
12. Petrauskienė, A. Mokymąsi vystantis vertinimas – sumuojamojo ir formuojančiojo vertinimų sąveika kaip mokymosi tęstinumą ir kaitą sąlygojanti prielaida. *Sveikatos ir socialinių mokslų taikomieji tyrimai: sandūra ir sąveika*. 2008, 4 (1): 11–16.
13. Pollard, A. Refleksyvusis mokymas: veiksminga ir duomenimis paremta profesinė praktika. Vilnius: Garnelis, 2006.
14. Ramsty, S. H. Reflecting on the Future Education in the Third Millennium. *Curriculum and Teaching Dialogue*. 2003, 5 (2): 123–130.
15. Shelton, K. Galvojant apie refleksiją. Rankraštinė medžiaga. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, Profesinio rengimo studijų centras, 1999.
16. Žydžiūnaitė, V. Farmakoteknikos specialybės studentų įgalinimas motyvuotoms studijoms, remiantis probleminiu mokymu ir refleksijomis. Kaunas: Technologija, 2001.
17. Zuzevičiūtė, V. Metakognityvinių strategijų modeliavimas universitetinėse studijose. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005.

EXPERIENCE IN STUDY PRACTICE OF SOCIAL WORK STUDENTS: ANALYSIS OF WRITTEN REFLECTIONS

Dr. Rita Raudeliūnaitė

Mykolas Romeris University

Summary

The article analyzes the peculiarities of social work students' experience in practice fields based on their written reflections. The qualitative research method was chosen for this study, using written student reflections. Forty-seven social work students from Mykolas Romeris University participated in the research which took place in 2010.

The analysis of written reflections allow for a better understanding of students' experiences during their practice, highlighting the positive and negative factors that could affect what a student learns in practice and the overall effectiveness of their practice.

The study results highlighted a positive student experience, which is associated with successful relationships with customers (positive peer relationships and mutual relations based on respect and trust), the institution staff (positive relationships with staff, working closely with the practice mentor, creating a favourable work atmosphere, a positive example of a social worker), their relationship with themselves (self-awareness, self-overcoming, acquisition of new experience). Students' positive experiences from their practice are an important factor in maintaining the practice of education, the prerequisite for successful learning.

On the other hand, the main negative factors that emerged were those that hindered students learning from their experience, i.e. a negative relationship with customer (a result of fear, anxiety, lack of skills and practice experience), the institution staff (lack of communication and feedback with mentor, the social workers' dissatisfaction with their profession), their inadequate behaviour with clients (access to clients, understatement of their abilities, labeling, disrespectful talk about clients), as well as the lacked self-confidence and hyper emotionality.

Keywords: study practice, experiential learning, students' experience, reflection, supervision